

FICHTE'DE ÖZGÜRLÜK

Freedom in Fichte

Fırat TANAS

Öğretmen, Erzurum Hüseyin Avni Ulaş Anadolu Lisesi

feridyildirim@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0000-2387-9730

Çalışmanın Türü: Araştırma

ÖZ

Özgürlük kavramının ve düşüncesinin ne olduğu üzerine yıllardan bu yana birçok araştırma yapılmıştır. İnsanın gerçekten özgür olup-olmayacağı, özgürlüğünün sınırlı olup- olmayacağı, bütün insanların aynı oranda ve sınırdaki özgür olup-olmadığı, devletin özgürlük anlayışı, devlet ne gibi özgürlükler sağlamaktadır, gibi soru ve sorunlar özgürlük düşüncesinin ne kadar çok boyutu olduğunu göstermesi açısından manidardır.

Çalışmamızda Fichte'nin özgürlük anlayışı ele alınmıştır. Bu amaçla Fichte'nin düşüncesinin temelinde yer alan temel kavramlar ortaya konularak özgürlük düşüncesi ortaya koyulmuştur. Fichte Ben'den hareketle özgürlük sistemini oluşturur. Fichte'nin vurguladığı bireysel özgürlük ve eylemdir. Çünkü bireyin temel özelliği eylemdir. Özgürlükte eylemle gerçekleşir. Özgürlük ahlak dünyasını inşa eder. Devlet ve hukuk içerisinde özgürlük gelişir sonuca ulaşılır. Çalışmamızın yöntemi filozofun eserleri, hakkında yazılan eserler, makaleler ve tezler incelenmiştir. Yapılan çalışmalar analiz edilerek çalışmamız ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ben, eylem, özgürlük, ahlak, devlet

ABSTRACT

Many studies have been conducted over the years on what the concept and idea of freedom is. Questions and problems such as whether people will be truly free, whether their freedom will be limited or not, whether all people are free at the same rate and within the limits, the state's understanding of freedom, what kind of freedoms the state provides, are significant in terms of showing how many dimensions the idea of freedom has.

In our study, Fichte's understanding of freedom is discussed. For this purpose, the idea of freedom was put forward by revealing the basic concepts underlying Fichte's thought. Fichte

Fichte'de Özgürlük

creates the system of freedom based on the Self. What Fichte emphasizes is individual freedom and action. Because the basic characteristic of the individual is action. Freedom is realized through action. Freedom builds the moral world. Freedom develops within the state and law and results are achieved. The method of our study was to examine the philosopher's works, works written about him, articles and theses. Our study was presented by analyzing the studies carried out.

Keywords: Ego, action, freedom, morality, state

Giriş

Felsefe yaparken ya objeden hareket edeceğiz ya da süjeden hareket edeceğiz. Fichte süjeden hareket etmeyi seçmektedir. Fichte bütün felsefesini 'Ben' ve 'Ben olmayan' üzerine kurmaya çalışmıştır. Fichte'nin felsefesi, doğrudan veya dolaylı olarak 'Ben' kavramıyla bağlantılıdır. Fichte'nin felsefesindeki hareket noktası, "Ben, 'Özgür Ben'dir" Bu Ben, mutlak olarak düşünülen bir Ben'dir. Fichte'nin felsefesi, çağdaş felsefenin durumuyla olduğu kadar da kendisinin bireyselliğiyle belirlenmiş olan bir felsefedir. Ben faaliyetinin ve ahlaksal özgürlüğün enerjik bir savunmasıdır. Kant'ın felsefesine oranla ise, bu felsefeyi sarsılmaz bir temele dayamak için yapılmış olağanüstü bir çabadır (Sena, 1974: 125).

Fichte'nin çıkış noktası 'Ben' dir. Objeden yola çıkarsam zorunlu olarak 'Ben olmayanın' nasıl olup da bir 'Ben' bulunduğunu açıklamam gerekir. Oysa bunu hiçbir zaman açıklayamam. Çünkü bu, bilinemez. Bu yol beni, kör bir doğal zorunluğa götürür, özgürlüğümü elimden alır. Ben'den yol'a çıkarsam, bütün 'Ben olmayan'ları açıklayabilirim, özgürlüğüm gerçekleşir. 'Ben olmayanın' neyi nasıl gördüğü bilinemez ama, benim 'Ben olmayan'ları nasıl gördüğüm pek açıktır. Denilebilir ki Fichte felsefeye objeden hareket ettiğimizde süje'nin varlığını açıklayamadığımızı çünkü maddeden bilincin nasıl çıktığını hiçbir zaman açıklayamayacağımızı söyler. Onun için süjeden hareketle felsefe yapmalıyız der. Burada süjenin objeyi nasıl tasarladığı sorusunu sorabiliriz. Olaylar arasındaki determinizmi süje kavrayabilir. Nesne determinizm ilkelerine bağlıdır. Bu sebeple determinizm de özgürlüğü ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla insan özgürlüğüne ulaşmak için bilince yönelmelidir. İnsanın gerçek anlamda özgür hareket ettiği veya insanların gerçek anlamda sorgulayamadığı alan bilinçtir. Fichte'nin de felsefeye ve özgürlüğe bilinçten başlaması doğaldır.

Fichte'nin düşüncü Alman idealizminin başlangıcıdır; çünkü idealizmin ana fikri şudur: Sadece ideal olan, manevi olan 'Ben'in özgürlüğü mevcuttur. Buna karşı dünyanın realitesi sadece tasarımızdadır. Ama işte bu tasarımlar dünya tarafından yaratılmaz, tersine kendimiz onları meydan çıkarız. Serbest bir eylemle sebeplendirilmeyecek olan hiçbir şey yoktur,

çünkü gerçekten varoluş halindeki şey sadece özgürlüğün içindeki Ben'dir. Bu özgürlüğün uğruna 'mutlak ben'dir (Weischedel, 2001: 260).

Fichte'ye göre, kendi kendisini faaliyete geçiren aktif ilkenin doğasında, kendi kendisini sınırlamak vardır; o, var olurken kendi kendisini sınırlar. Bu sınırlamayı, örneğin kırmızı, tatlı, soğuk duyularında yaşarım. Duyusal nitelikler kendilerini bana zorla kabul ettirir ve böylelikle 'beni' sınırlar (Cevizci, 2000: 375). Bu suretle dış âlem, teorik felsefede zihinsel bir olayı açıklamak için, bir varsayımdan başka bir şey olamaz. Zira 'ben' kendisini sınırlayan bir nesneyi zorunlu olarak tasarlar. Bu nesne gerçek değildir. Onu vazeden ona bir gerçeklik veren ve onu kendisine nakleden de 'ben'dir. Bu nesnenin tasarımı hayal gücünün bilinçsiz bir eseridir. Ruh, hem hareket eden hem de düşünen olamayacağından, onun faaliyeti bir üretme ve düşünme dizisiyle zorunlu olarak kısıtlanmış olur. Bu üretici faaliyetin sonsuzluğu ile düşünmenin belirlenmesi arasındaki dalgalanma ruhun bilinçsiz olarak meydana getirdiği şey, kendi bilincinin bir koşulu olan yabancı bir gerçek gibi görünür, "gerçeklik, düşünceliğin ürününden başka bir şey olamaz". Zihin gibi kabul edilmiş olan 'mutlak ben,' belirlenmiş olmak ihtiyacındandır; bu yüzden de sonlu bir hal alır ve artık mutlak olmaz. Demek ki kendiliğinden 'ben'le mutlak 'ben' arasında karşı olma vardır. Mutlak 'benlik', 'ben değil'in nedeni olmaya mecburdur (Sena, 1974: 127). Mutlak Ben' kavramındaki mutlaklık sadece insan olmanın temel bir şartını dile getirmektedir (Topakkaya,2011: 31). Bu nedenle kendi iç tepesinin de dolaysız nedenidir; anlaşılır ki 'ben', gerçek olarak yalnız kendine bağlıdır. Öyle ise, aktif veya pasif 'Ben'in bilimi, ilke olarak şu önermeye sahiptir: 'Ben', 'Ben değil'i belirler; 'Ben'in faaliyetinin konusu 'Ben değil'in mutlak belirlenmesidir (Sena, 1974: 127).

Ben'in kendi varlığını ortaya koyması, diyalektik yöntemle olur. İlk aşama tez aşamasında Ben'in kendi kendini onaylaması ve Ben, ben'dir diye kendini ortaya koyması ile birlikte aynı ben, karşısına bir anti tez olarak ben-olmayanı koyar. Ben olmayan Ben'in bir ürünü olarak ortaya çıkar. Ben'in kendini ortaya koyması, aynı zamanda Ben-olmayanı karşısına koyarak kendi kendini ortaya koyması demektir. Çünkü "Ben", Ben'dir demek, 'Ben', 'Ben-olmayan' değildir, demektir (Gündoğan, 2010: 49).

Bilinç nedir? Eylemsiz olarak düşünülebilirse hiçbir şey. Bilinç, ancak eylemle bilinç olur. Bilinci bilinç eden Action'dur. Bilinc'in işi bilmek değil mi? Her bilme, bir eylemle başlar. 'Ben', 'Ben olmayanı' kavrayabilmek için bir eylemde bulunarak, önce kendini ortaya koyacaktır. Ben'in kendi kendisini düşünmesi bile bir eylemde bulunmasıdır. Hiçbir eylemde bulunmayan 'Ben', Ben olamam. Öyleyse 'Ben', 'Ben' olabilmek için bir

Fichte'de Özgürlük

ödevi yerine getirmeliyim. Bu ödev, her şeyden önce, benliğimi ortaya koyma (özgürlük) ödevimdi (Dumont, 1992).

Fichte “ben” ya da “bilinç” derken böyle tümel olan bir bilinci anlamaktır. Bilincin (ben'in) ana özelliği nedir? Fichte'ye göre eylemdir, etkinliktir. Kant ‘transzendental idrak’ teorik bilincin en yüksek ilkesi saymıştı; Fichte için pratik bilincinde yüksek ilkesidir. ‘Düşünüyorum’ olmayıp, ancak ‘eyliyorum’ dur; çünkü bilinç aslında etkin olan bir şeydir (Gökberk, 1996: 419).

Ben'in bir etkinlik olduğunu söylemek, onun yalnızca bizim gözlemlediğimiz bir yapıp etme anlamına gelmez. Aynı zamanda yükümlü olduğumuz bir yapıp etmeyi de ifade eder. Başka bir deyişle o, yalnızca yapılan değil, yapılacak olan ya da yapılması gereken bir eylemdir de. Bu yüzden "Ben," yalnızca ne olduğuma değil, daha çok, ne olmam gerektiğine ilişkin bir kavrayıştır. Ben kendisini yalnızca "isteme" olarak bulur. Kendi başına alındığında ‘ben’, ‘ben olmayı ortadan kaldırır. Fichte bu doyumsuz çabayı, dış dünya ile kurulan karşılıklı ilişkide, ben'in olanaklığının bir koşulu olan bir organik bedenine içine yerleştirir. Bunlardan özel olanı, duyumsal olarak özgül nesnelere karşı karşıya gelme sonucu üretilen duyguları içerir ve belirli hedefler amaçlar. Diğer ideal olan ise Ben'in mutlak özgürlüğünü ya da kendine yeterliliğini amaçlar: Bu bir "kendi etkinliği uğruna kendi etkinliğine eğilim" ya da 'mutlak'a doğru bir mutlak eğilim"dir (Özkan, 2006: 384-385).

‘Ben’ kendi üzerinde edimde bulunandır. Bu kendine yöneltilen etkinlikten ötürü ‘ben’ isteyen bir öznedir. ‘Ben’ kendi kendini keşif eder. 82 Fichte'ye göre ‘ben’ kategorilerin ve ideaların kaynağıdır. Ancak tüm kavramlar ve düşünceler düşünce yoluyla bir birleşime indirgenmiş çokluktu (Kılıçaslan, 2006: 467).

Bütün düşünce ve varlığın ortaklaşa temeli de bu ilk edimden ibaret olan, saf öznenin, ben'in kendi kendisini vazetmesidir. Fakat ikinci ve ilkel bir edimle ‘ben’, ‘mutlak ben’e, bir ‘mutlak ben değil’i karşı koyar. Sadece şekle ait olan ikinci mutlak ilkede budur. Ben'in kendi yanında kendisi gibi mutlak olduğunu tanıdığı bu ikinci ilke, hem birinci ilkeyle hem kendi kendisiyle çelişik bir haldedir. Bu çifte çelişikliğini çözmek için yalnız maddeye taalluk eden üçüncü bir ilkeyi kabul etmek lazımdır ki, bunu şu surette ifade edebiliriz: “Ben ve ‘ben değil’in (nonmoi) her ikisi de birbirinin gerçekliğini karşılıklı olarak sınırlayacak şekilde, ben tarafından ve ben'in içine vazedilmişlerdir.” Başka bir deyimle, “ben içinde bölünebilen ben’e bir bölünemez ben değil’i karşı koyuyorum”. Demek ki ikinci mutlak ilkede ben, kendi kendine yabancı kalmıştır. Kendini düşünmek için kendi üzerinde

düşünmeye ve 'varlığa' bir nesne sıfatı ile karşı gelmeye mecburdur. Ben kendini inkâr etme, özneni ikinci edimidir. Bundan varlıkla düşüncenin birbirine karşı bağıntılı oluşunu ve birbirini karşılıklı olarak belirlediğini ileri sürmek suretiyle, bu çelişikliği çözmek gerektir, sonucu çıkar. İşte bilincin yeri bu bağlantı, öznenin üçüncü edimini teşkil eder (Sena, 1974: 126).

Fichte için empirik istekler, Ben'in özgürlüğe olan temel eğiliminin yalnızca sınırlı anlamda açığa çıkmalarıdır. Ben, kendini hem sınırlamaya ya da belirlemeye (ayrı bir birey olmaya), hem de bunu tam bir özgürlük aracılığıyla gerçekleştirmeye çabalayan bir dürtüdür. 'Ben' bir öze sahip olmadan önce var olur. "Özgür olmak, belirlenmeden önce olabilmektir" ve ne olduğu, kendisine belirginlik vermeye ya da kendi özünü ortaya koyma ödevinin kendisidir (Frommann, *Fichte-1962-1*: 51). Doğa bilgisi, yalnız kendimizi bilmemizin bir aracıdır. Fichte'ye göre, insan için bilgi vermek değil de eylemek esastır. Bundan dolayı 'kendimizi bilmek' son erek olmaz; insan bu dünyada özünün özgürlük olduğunu yalnız bilmek için değil, bir iş yapmak, özgür olan özünü gerçekleştirmek için bulunmaktadır (Gökberk,1996: 420). Denilebilir ki insanın yeryüzündeki amacı kendini gerçekleştirmektir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi bilinçle gerçekleşir. Çünkü bilinç sayesinde eylemlerini gerçekleştirir. Bilincini eylemleriyle özgürlüğünü sergilemektedir. Zaten dünyada insanın özgürlüğü olmaz ise insan için ne dünya ne dünyadaki eylemlerinin bir anlamı kalmaz.

'Ben'in aynı zamanda her yerde aynı bulunma kesinliğini refleksiyon öncesi öz farkındalıktan çıkıyorsa bu onun refleksiyona dayalı öz-farkındalığı ilk ilkenin dışında tutma eğiliminde olduğu anlamına gelmez. Tam tersine Ben'i karakterize eden etkinlik, "kendine geri dönen etkinliği", kendi üstüne düşünme edimidir ve en önemli çıkarımlarından bazılarını elde etmek için Fichte, öz-farkındalığın bu özelliğini kullanır. 'Ben', refleksiyon esnasında "kendini mutlak olarak konumlar. " Ne var ki refleksiyon esnasında "bu konumlamayı tekrarlar" ya da "kendi içine geri döner. " Kendine geri dönme her zaman 'Ben'in özelliği değildir. 'Ben'in özgür etkinliği, özsel olarak bir "refleksiyon kapasitesi" gerektirir. Ben olabilmek için hakikaten özsel olan şey, onun kendine geri dönmesidir.

Fichte, 'Ben'in sınırsız hale gelen özgürlüğü karşısında realitenin bütün kendine özgürlüğü yok olmaktadır. Ben mutlaklığı dünyayı mahvolmaya sürükler, ama çözümlüş daha derinlere işler. 'Özgür ben' şayet o Fichte'nin yaptığı gibi mutlak olarak düşünülürse boş bir 'ben' haline gelir. Ondan başka bir şey mevcut olamaz. Ne bir Tanrı, ne bir insan, ne de bir dünya ama o kendi en soğuk bir yalnızlığın içinde varlığını sürdürür (Weischedel, 2001: 260).

Fichte'de Özgürlük

Ötekilik ve 'Ben-olmayan' kavramlarını Fichte'nin felsefesinden hareketle yorumlayan Diemer, Fichte'ye göre ben'in 'ben' olabilmesi için kendi üzerine refleksiyon yapması gerektiğine işaret etmektedir. Bu refleksiyon da nesneleşen bir 'Ben-olmayan'ın karşısında "ben'in kendini 'ben' olarak konumlandırması, "bilinçsiz olandan bilinçli olana doğru bir oluş ya da aslında bunu aynısı olan, özgür olmayandan özgür olana doğru bir oluş olma özelliğine sahiptir (Diemer, *Fichte 1955*, XIV). Diemer, oluş sürecinin Fichte'de tarihin kendisi anlamına geldiğini de anımsatır, bu durumda tarih, "kendi köklerine, (yani yaşamsallığına) dönüş" olarak ele alınmaktadır (Diemer, *Fichte 1955*, XIV-XV).

Kendi üstüne refleksiyon sırasında 'ben,' kendisine ilişkin bir kavram oluşturur. Refleksiyona dayalı öz-farkındalık, Ben'in kendini sınırlaması gerektirir. 'Ben', kendini, 'Ben-olmayan' tarafından sınırlanmış olarak konumlar. Bu da Ben'in etkinliğinin iki yönlü olması gerektiği anlamına gelir. 'Ben'in, bir 'ben-olmayana' yönelimi ve Fichte her ikisini de 'ben'in etkinlikleri sayar: İlki "ideal", sonra ki ise "gerçek" etkinliktir (Fichte, SW 1970: 236-238). "Refleksiyona dayalı öz-farkındalığın koşulu olarak ya da bir 'ben'in kendi kavramını oluşturması için, etkinlik olarak 'Ben', 'Ben-olmaya'la karşıtlaşır onun tarafından engellenme ve sınırlandırılır. "Bireysellik bilincine zorunlu olarak, bir başka bilinçlilik hali, bir sen bilinci eşlik eder. 'Ben,' yalnızca bu koşul altında olanaklıdır. " "Sen diye bir şey yoksa 'Ben' diye de bir şey yoktur. "Fichte'nin 'Doğal Hukukun Temellerindeki bu konuyu ilişkin savı 'Ben'in 'Ben-olmayan' tarafından engellenmek, sınırlandırılmak zorunlu olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Frommann, *Fichte-1962-2*, 1/3: 358). 'Ben' ve dışsal-maddi dünyanın karşılıklı olarak birbirleri üzerinde nedensel etkide bulunmak zorunda olduklarını anlatmak ister. Ancak maddeye yalnızca madde etkileyebileceğinden, 'Ben'de bir madde olmak zorundadır. Ya da en azından, 'Ben-olmayana'a yönelik etkinlik ya da edilginlik ilişkileri için maddi bir araca sahip olmalıdır. Bu yüzden, 'Ben' olmak için kimse somutlaştırılmalı ve diğerleri tarafından tanınan dışsal alanı başlangıç noktası onun bedeni olmalıdır (Frommann, *Fichte-1962-2*, 1/3: 361-365).

Fichte, öz-düşünmenin düşünsemenisini, kuruluşlarının hizmetinde olması gerektiği düşünülen sahalara bölünmeye kadar götürür. Kuruluş sorununa hatta 'Ben'in son kuruluşuna dayandırır. Burada, 'Ben' ve diğeri arasındaki ilişkinin kendini bilmenin özneliği çerçevesindeki diyalektiğini izler. Fichte gibi, bir kendi kendisine ulaşan öz bilincin kuruluşu ile yanıtlanamaz bunu yalnızca 'Tin Teorisi' ile yapar. Tin, öz bilinçteki kendinin özneliğinin temelinde yatan köken değil, içinde bir Ben'in öteki bir Ben'le iletişim kurduğu ve iki öznenin de dönüşümlü olarak kendilerini

ancak mutlak bir dolayım olarak ondan oluşturdukları aracıdır. Bilinç, öznelerin karşılaştıkları bir orta olarak mevcuttur, öyle ki karşılaşmadıkça özne olarak var olamayacaklardır (Habermans, 2009: 108). Bundan dolayı, Geist olmalıdır. Bu evrensel ve sınırlanmamış yaşam ilkesi sonsuz sayıdaki bireysel benlikte farklılaşır, yeniden ortaya çıkar. O, sonsuz olduğundan, kendi bilincine sonlu bir biçimde, yani başka sonlu benlerle olan karşıtlığı tarafından sınırlanmış olan bireysel benlikte varır. Evrensel akıl ve yaşam ilkesi sonsuz olduğundan, kendisini sonlu bireysel benlerde tüketemez. Bundan dolayı, o benleri sonsuzca yaratmak durumundadır; işte o, kendi bilincine bu bireyleşme süreci içinde varır. ‘Mutlak Ben’ bireysel Benleri bilinçsiz olarak yaratır. Benler ise yaratılışlarından habersizdirler (Cevizci, 2000: 377).

‘Mutlak Ben’ her zaman bir ve aynıdır. Hiçbir zaman başka bir şey değildir. Mutlak Ben kendisi ile çelişmez çünkü hiçbir farkındalık içermez.

‘Mutlak Ben’ Fichte’de Tanrı olarak da tanımlanır. Bu evrensel ilkeye ister mutlak ben ya da ister Tanrı adı verilsin, o her bireysel bilinçte hüküm süren evrensel bir rasyonalite ya da akıldır. Benin kişisel benin dışında, Fenomenal dünyaya karşı tıpkı benim gibi tepki veren ve mutlak egoyu temsil eden rasyonel varlıklar vardır. Aynı evrensel akıl ilkesi tüm benlerde aktif durumdadır. Şu halde, evrensel ben mutlak ego bireysel benlerin kendisinin ürünleri ya da tezahürleri olduğu gibi tek gerçekliktir. Fakat Fichte söz konusu evrensel ilkeyi, maddi ya da tinsel bakımdan, statik bir töz olarak düşünmez. O, kendisini bireysel benliklerle ifade eden canlı akıldır ve kendi kendisini belirleyen zihinsel bir süreçtir. Bu evrensel akıl ilkesi, zorunlu düşünce yasalarının olduğu kadar, bireylerin duymasal ya da fenomenal yaşamlarının ortak temelidir. Bizde yaşayan, düşünen ve eyleyen, işte bu evrensel yaşam ve akıldır. Fichte zihin dışı dünyanın var oluşunu yadsımaz çünkü onun mutlak idealizmi bir tür realizm tamamlanır (Cevizci, 2000: 376). “Mutlak anlamda 'özne' ya da 'Mutlak Ben' ise, sonsuz ve sınırsız bir etkinliktir ve bunun 'dışı' diye bir şey olamaz. Fichte'nin genel felsefesinden bir fenomenoloji türetmek olasıdır. Fichte'ye göre “Ben, kendisini mutlak olarak koyar;” bu anlamda Fichte'ye göre varlık, kendisini koyandır, çünkü o etkinliktir (Ateşoğlu, 2006: 24). Denilebilir ki varlık ancak kendini eylemle ile kanıtlar. Eylemde bulunması içinde bilinç şarttır. Bu bilinç pasif olamaz. Eğer bilinç pasif olursa varlığın hem akli hem de özgürlüğü tehlikededir, demek. Ona göre her bilgi, gerçekliğin en yüce, esaslı ilkesi olan, kendinden başka bir temeli olmayan mutlak bir şeyi kabul etmek zorunludur. Bu mutlak ise ne bir nesneyle belirlenmiş (determine) bir özne, ne de bir özneyle belirlenmiş bir nesne olabilir. Zira her iki halde de o, bağımsız olamaz. Bu itibarla onu, ya mutlak bir özne ya da mutlak bir

Fichte'de Özgürlük

nesnede aramalıdır. Fakat mutlak bir nesne içinde bulunamaz; zira her nesne, konulmuştur (etrepose) ve bir özne tarafından tanınmak ihtiyacındadır. Öyle ise o, kendini koyan ve kendi kendini belirleyen mutlak bir özne içinde bulunacaktır. Eleştirici ve deneyüstü ülkücülük, bilgi ve varoluşun en yüce ilkelerine dayanır (Sena, 1974: 126).

“Bu 'Ben', tüm sonlu 'Ben'lere önsel olan mutlak, koşulsuz 'Ben'dir ve kendisinde 'sınırsız bir etkinlik'tir. Nesnelleştirilemeyen çünkü onun nesnelleştirilmesi, onun bir başka şeye dayanmasına, ona 'koşul' olabilecek bir başka şeyin olmasına ihtiyaç duyar (Ateşoğlu, 2006: 25). Fichte'nin çok bilinen bir örneğini tekrarlırsak, bu 'Mutlak Ben'i anlamamızı sağlayacaktır. Derslerinde Fichte öğrencilerine “Duvarı düşünün”, der. Sonra da “Duvarı düşüneni düşünün. “Bir sonraki adımda da, “Duvarı düşüneni düşüneni düşünün. “Her aşamada, bilince nesne olmaktan kaçan bir 'Ben' vardır ve bu sonsuza kadar böyle devam eder. Sonunda bilince nesne olmaya direnen bir 'Ben' kalır ki bu, 'transendental' ya da saf 'Ben' olarak felsefenin ilk ilkesidir (Ata, 2009: 11) Bu saf 'Ben'i biz, ancak ve sadece 'anlık sezgi' yoluyla ortaya koyarız. Daha doğru bir ifadeyle kendisini o, düşünceye-düşüncemize bildirir. Fichte'nin felsefesinin geç döneminde bu saf 'Ben', sınırsız etkinlik olarak kendisini bilinçlerde düşünceye sezdirenen şey olan “Yaşama kavramına dönüşecektir. Fichte'ye göre ilk ilke, bilinçte belirdiği biçimiyle saf 'Ben'dir. Bu ise bir 'şey' değil. Saf etkinliğin kendisidir. Fichte'de ontoloji yoktur; eğer bir 'şey'den başlamış olsaydı, ontolojisi olduğu anlamına gelecekti; oysa ilk ilke olarak saf 'Ben'in 'etkinlik' olması, işi değiştirmektedir. Bir başka deyişle ontoloji ve metafizik ayrı şeylerdir. Fichte'nin felsefesi bir 'özne metafiziği'dir” (Ateşoğlu, 2006: 24).

Bir kimse için eylem son derece önemliyse, onun davranış etkin 'Ben' felsefesi tasarısı da önem kazanacaktır. O mutlak eylem fikriyle felsefesine başlamıştır ve etkin 'Ben'in Tanrıçılık uçurumuna gömülmesiyle son bulmuştur (Weischedel, 2001: 259). Bununla birlikte, gerçek dünya zamansal-mekânsal-nedensel bir bütün içinde kazanmış şeylerden oluşan bir dünya değildir. Bu mekânsal-zamansal düzen mutlak ilkenin insan bilincinde açığa vurulmasından başka bir şey olmayıp önce bireysel bilinç, sonra da Mutlak Ego için var olur. Biz evrensel doğa ya da akıl tarafından yaratılmış olan varlıklarız. Evrensel rasyonellik ilkesi, bizde düşünür ve bilinç yüzeyine çıkar. Buraya kadar söylenenler, bir tür öznel idealizmi ifade eder. Fakat Fichte, ego ya da benlik ile bireysel ben'i değil de saf egoyu, saf aktivite ya da faaliyeti, evrensel akli kabul ettiği için, onun idealizmi nesnel idealizmdir. Mutlak ego ya da 'ben' ile bireysellik onun gözünde farklı kavramlardır. 'Saf ben' kişisel ben'den mantıksal olarak önce gelir. Saf ego, bireysel ben'in koşulu, mantıksal temelidir. Fakat Fichte mantıksal öncelikle

yetinmez. 'Mutlak ben' tüm kişilerin ya da bireyin üzerindeki gerçekliktir. O tüm kişilerde ortak olan evrensel aktif akıldır. Bireysel benlik onu, isterse eğer, kavrayabilir (Cevizci, 2000: 376-377).

Biz her şeyi 'mutlak ben'e oranla biliriz. 'Ben'in bildiği bu şeyler, 'ben değil'i teşkil eder. Yani, dış âlem 'ben değil' gibi görünen bir 'ben'dir. Öznel 'ben', nesnel 'ben'i meydana getirir. Şu halde, 'ben'le 'ben değil' arasında bir birlik vardır. Bu birlik, mutlak'tır ve sonsuz bir şeyle gerçekleşen bir şeydir. Fichte, bu bakımdan 'ben'e evrensel bir anlam verir. 'Ben' bir bilinmeyen varlık (X) dir ki, yavaş yavaş bilincini kazanır ve bilincin ışığıyla aydınlanır, bilinç olur. Bu nedenden felsefe yapmak demek, daima olması gerekene doğru giden ve yalnız kendisi özgür olan 'ben'in kendi bilincini alması ya da kazanması demektir (Sena, 1974: 128). Kısaca Fichte'nin Ben kavramına verdiği değeri kendi ünlü sözüyle ifade edersek, "ben'i kaldırınız, her şeyi kaldırmış olursunuz," der (Gündoğan, 2010: 49).

Filozof, tüm tarihi, insanın özgürlüğe doğru ilerlediği bir süreç olarak görür. Böylelikle tarihsel bilginin doğasından kaynaklanan düzensizlik bir düzene kavuşur ve tarih bir anlam kazanır. Felsefi tarihçilik, tarihte insan özgürlüğüne dönük eylemleri bulmaya çalışır. Bu eylemliliği yönlendiren şey ise Kant'ta olduğu gibi akıldır. Kant'ın ilerleme düşüncesi içinde Fransız Devrimi'ne verdiği öneme benzer şekilde, Fichte içinde tarihte aklın ve özgürlüğün gelişiminin örnekleri mevcuttur. Ben'in bu eylemliliğinin iki yönü vardır. Bunlardan ilki doğadır, ikincisi tarihtir. Burada Fichte, klasik theoria-empeiria ayrımı üzerinden hareket eder ancak bunu aşmaya çalışır. Ben'in doğayı kavrayışıyla tarihi kavrayışı birbirinden farklıdır. Doğa, Ben'e yasallıktan ve düzenli bir süreç olarak görünürken tarih için böyle bir yasallıktan ve düzenlilikten bahsetmek mümkün değildir. Bu durumda ben, tarihe dönük olarak iki tip bilme etkinliği içine girer; ilki tarihsel bilginin ampirik zeminden hareketle kavrama çabasıdır. Ancak bu aşamada tarihsel bilginin niteliği bu kavrayışı sorunlu kılar; ikincisinde ise ben, tarihi bir bütün içinde kavramaya çalışır. Tarihe dönük ilk eylemliliği Fichte, tarihçilerin çalışmalarında görür. Burada tarih, hukuksal, politik, toplumsal bazı genel ilkelerden hareket eder ve tarihsel olayları yorumlamaya çalışır. İkincisi ise tarihe dönük felsefi bir eylemliliktir, bunu ise bir filozof yapar. Aslında Fichte'nin klasik teorik-pratik ayrımını aşmaya çalıştığı yer tam da burasıdır (Özlem, 1996: 76-81).

İnsan soyunun bundan sonraki gidişi için kaygılanmak insana düşen en yüksek ödevlerden biridir. Tarih adını verdiğimiz bu bağlantıların niteliği de ahlâkîdir. "İçinde yaşadığı çağ insanlığın gelişmesinde ne gibi bir dönemdir", "Gelmiş ve gelecek olan çağlar nelerdir?", "Tarih dediğimiz süreç, insanı bilinmeyene doğru sürükleyen kör bir akış mı? Yoksa

Fichte'de Özgürlük

görünürdeki bütün karışıklığına rağmen, belli birer eğe doğru bir ilerleme mi?" Fichte'ye göre, tarih kör ve plansız bir oluş değildir, onunda yöneldiği bir amaç vardır. İnsanın bu dünyadaki varlığının anlamı, özgürlüğü gerçekleştirmektir. O halde insanlığın gelişmesinin nasıl başka bir anlamı olabilir? Bundan dolayı tarih, yukarıya doğru bir yükselme, bir ilerlemedir. Süreçte yükselip ilerleyende insanın en iç özü olan akıl ile özgürlüktür. Özgürlük ve akla doğru ilerleyişinde tarihi Fichte beş çağa ayırır:

1. Birinci çağda akıl henüz bilinç ve özgürlükten yoksundur, henüz bir iç güdü gibi doğal olarak çalışmaktadır. İnsanın özü olan akıl, bilincine varmadığımız zamanda yine görevini yapar. Bu çağ, insanlığın masumluk çağıdır, cennet dönemidir.

2. İkinci çağda hâkim bilinci duyulmaya başlanır; burada akıl bireyin karşısına toplumun bir yasası olarak, dıştan gelen bir zor olarak çıkar, bu yüzden bireyin uyanmağa başlayan bilinci onunla çatışmaya düşer. Bu "başlayan günahkârlık" devridir.

3. Üçüncü çağ, bu dışarıdan gelen zordan kurtuluş devridir, yasaya karşı bilerek ayaklanma devridir. Burada aklın egemenliği artık ortadan kalkmıştır; tek kişi artık kendi bencilliğinden başka bir şeyi göremez olmuştur. Bu "tam günahkârlık" dönemidir.

4. Ama bu olumsuz ve yıkıcı kurtuluşun ardından insanlığın gerçek amacının göz önünde bulundurulacağı dördüncü çağ gelmelidir; bu çağda akıl yeniden egemenliğe ulaşmalıdır. Bu da, "başlayan akıllılık" dönemi olacaktır.

5. En sonraki beşinci çağ ise, bu başlayan akıllılığı en sonuna vardırıp aklın tam olarak bilincine eriştirecektir. İçinde yaşadığı çağın Fichte, "tam günahkârlık" çağı olduğuna inanmaktadır. Demek ki, insanlığı son moral ereğine vardır ancak yol zorunlulukla günah içinden geçmektedir: Tarih masumluk ile başlıyor, günah içinden geçiyor, günahkârlığı aşır aklın özgür ve bilinçli ülkesinde sona eriyor. Bu gelişme aklın bilinç kazanması bakımından bir doğru çizgi gibi, ama ahlâkın olgunlaşması bakımından diyalektik bir niteliği var: Burada masumluk ile günah tez ve antitez'dirler, bilincine varmış akılda her ikisini kapsayıp kaynaştıran sentezdir. Alman ulusunun görevi, insanlığı "tam günahkârlık" çağından çıkarıp aklın bilinçli egemenliğini sağlamaktır (Gökberk, 1996: 426-427).

Teorik akla dayanarak özgür ve kendisini belirleyen bir varlığın birincilliğini kanıtlayamayız, fakat böyle bir varlık, ahlaki doğamızın gereklerini yerine getirdiği ve yaşamımıza anlam, değer kazandırdığı için onu nihai ve en yüksek ilke olarak kabul ederiz. Ahlaki bir karar felsefe için

temeldir ve birinin felsefedeki seçimi onun ne tür bir insan olduğuna bağlıdır. Ahlaki ideali olmayan insan, kendisini doğadaki makine düzeninden kurtaramayan insandır. O tecrübe etmediği bir şeyi “kişi olma özgürlüğünü” bilmeyen ve ona bir değer vermeyen bir insandır (Cevizci, 2000: 375).

Öte yandan özgür bir kişi ancak toplum çerçevesinde düşünülebilir. 18. Yüzyıl filozoflarının tasarladığı gibi, tek başına olan insanın değil de bir topluluk içinde bulunan insanın özgürlüğünden söz edilebilir (Gökberk, 1996: 423). Bu bağlamda yalnız başına özgürlüğü tartışılan insan, ilk insanın grup olmasıyla kendisini gerçek anlamda göstermektedir. Özgürlük yalnız başına hiçbir anlam ifade etmez. En az iki veya daha fazla insanın bir araya gelmesiyle oluşur. Özgürlüğü anlamlı kılan ikinci insan veya insanların varlığıdır. Tarihte devlet savaşlarının asıl nedeni özgürlüklerini korumak veya genişletmektir. Ya özgürlüğü yok etmek ya da özgür olmak için savaşmışlardır. Özgürlük, düzenin adıdır. İnsan kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmamalıdır. İnsanların bir otorite olmaksızın bir arada ve doğru yaşamaları mümkün değildir. Çünkü bireylerin özgürlükten, ahlaki ilkelerden anladığı birbirinden farklıdır. Bunun için toplumsal düzen, bireyin beklenti ve isteklerine bırakılmamalıdır. Çünkü bireyler çoğu zaman tek başlarına düşünsel devrimlerini başaramamışlardır. Toplum içindeki gücü yine, yeni bir güç ile engellemek gerekir.

Özgürlük, kişinin dış baskının etkisinde kalmadan veya zorlanmadan, kendi öznel arzu ve isteğiyle bilinçli davranışta bulunmasıdır (Çüçen, 2000: 267). İnsanlar özgür olduklarından, onların etkinlik tarzları sonsuz derecede geliştirilebilir ve uyarlanabilir (Frommann, 1962: 377-379). Özgürlük kişinin kendi iradesiyle davranabilmesi olarak tanımlanmıştır. Tutsak olmayan tutuklu olmayan, köle olmayan anlamına gelir. Yani dışsal etkiler altında kalmadan iradesiyle hareket etmeyi dile getirir. J. J. Rousseau “başkasını özgürlüğünden yoksun edenin kendisi de özgür olamaz” der (Hançerlioğlu, 1996: 321-329). Her özgür varlık kendi özgürlüğünü diğerlerinin özgürlüğü mümkün kılabilmek için sınırlamayı bir ilke olarak kabul etmelidir. Benim dışımda özgür insanların olduklarını kabul etmek ve özgürlüğümü başkalarının özgürlüğüne imkân verecek bir biçimde sınırlamak zorundayım (Topakkaya, 2011: 34). Ahlaki anlamda özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleşmesi yaşama hakkı ile mümkündür (Toku, 2005: 270). Fichte’ye göre, özgürlüğün gerçekleşmesi olduğundan her eylem iyidir. Hiçbir eylem kötü olamaz. Kötü olan eylem değil, eylemsizliktir. Eylemsizlik de pek açık olarak işsizlik, tembelliktir. Bunlarla özgürlük gerçekleşemez, bu yüzden ödev yerine getirilmemiş olur (Dumont, 1992). Onun bütün hayatı, yapmak ve yaratmak tutkusu ile yüklüdür. “İyi”,

Fichte'de Özgürlük

yapmak ve yaratmakta kendini gösterir; "kötü", tembellik ile işsizliktir. Böyle dinamik bir karaktere de Kant'ın özgürlük öğretisi, elbette determinizmin ezici baskısından bir kurtuluş gibi görünecektir. Fichte, "özgür, etkin, mutlak ben" kavramına varacaktır; "mutlak ben" artık bir olgu değil, bir eylemdir, bir işi gerçekleştirmedir (Gökberk, 1996: 417). Toplum, aklın istediği biçimde kurulduktan sonra kötü eylemler, sahiplerine yarar yerine zarar verir hâle girecektir. İnsanın, ya özgürlüğünden tamamıyla vazgeçip hiç yakınmaksızın 'bütün'ün mekanizması içinde edilgin bir çark olmaya ya da bu özgürlüğü iyiliğe uygulamaya karar vermesi gerekmektedir (Tokatlı, 1980: 206).

Fransız Devriminin hararetli savunucu olan Fichte, devrimi insanın özgürlüğe doğru gidişinde engel olabilecek kurumların tavsiyesini gerçekleştirebilecek tarihsel bir adım olarak görüyordu (Copleston, 1996: 37). Fichte devrimden hemen sonra yayınladığı "Fransız Devrimi Üzerine Kamunun Yargısını Düzeltmeye Dair Katkı" denemesi devrimin lehine tavır almasını sağlamak üzere yayımlamıştır (Frommann, 1962: 298-315). Fichte'ye göre Fransız Devrimi, insanlara hakiki özgürlüğün ortaya çıkıp yayılabileceği düşüncesi ve umudu veriyor. Bu devrim sayesinde yeni bir dünyanın kapıları hiç kapanmayacağı aralanıyordu. 1793-1794 yılları arasında yazmış olduğu "Fransız Devrimi Üzerine Kamunun Yargısını Düzeltmeye Dair Katkı", böyle bir duyarlılığı barınmakta olup "devrimin tüm pratikleri olmasa da asıl ilkelerini savunmakla kalmamış, aynı zamanda kendi meşru devlet otoritesi görüşünü de ortaya koymaya çalışmış ve devrimin haklılığı üzerinde vurgu yapmıştır (Brezae, 2001).

Fichte'ye göre kendi felsefesi özgürlüğe dair ilk felsefedir. Bu felsefenin öncüsü Kant'tır (Topakkakya, 2011: 147). Fichte de, "sistemim, özgürlüğün ilk sistemidir. Başlangıcından sonuna kadar, özgürlük kavramının bir analizidir. 'Bilim Öğretisi', Fransız Ulusu'nun enerjisiyle özgürlüğü zafere ulaştırdığı yıllarda doğdu. Özgürlüğün böylece ele geçirilmesi 'Bilim Öğretisi'ni yarattı. Devrim üzerine bir kitap yazarken ilk belirtiler, sistemimin ilk önsözleri bir ödül gibi içime doğdu.

Fichte'nin özgürlük anlayışı çok kapsamlı olduğundan onun felsefesine "özgürlük sistemi" adı da verilmiştir. Bireyin özgür bir biçimde eylem ortaya koymakla görevli olduğunu söyleyen filozofumuz, toplumsal yaşamda diğer insanlarla bir arada yaşarken nasıl özgür olabileceğimizi "Doğal Hakkın Temeli" adlı eserin de dile getirmiştir. Bir tür siyaset felsefesinin esaslarını konu edinen bu eserde yazar, öteki insanın hakkını 'Ben'in bilincine yerleştirerek ona özgürlük alanı tanır. Doğal olarak özgürlükler birbirlerini sınırlayacak ve kamu alanında sadece bireylerin

konsensüsüne dayalı ortak bir özgürlük sahası kalacaktır. İdeal toplum, bu ortak özgürlük sahasının en geniş olduğu toplumdur (Ceylan, 2002: 169-27).

Her özgür varlık, özgürlüğünü zorunlu olarak kullanmak isteyeceğinden, 'Ben' ister istemez diğer özgür varlıklardan, eylemlerini Ben'in özgürlüğünü kullanabileceği bir alana imkân verecek şekilde sınırlamalarını zorunlu olarak talep edecektir. Tanınma, kabul görme, "bütün özgür varlıklar arasındaki tüm etkileşimin koşulu ya da Fichte'nin" hukuk ilişkisi" diye adlandırdığı karşılıklı bir ilişki olarak önceden kabul edilmelidir. Bu, hak ilkesine temel teşkil eder. Ben, tüm durumlarda, kendi dışındaki özgür varlıkları, oldukları bu halde tanımak/kabul etmek zorundayım. Eş değişle özgürlüğümü başkasının özgürlük olanağının kavramı yoluyla sınırlayabilirim (Frommann, *Fichte-1962-2*, 1/3, 358). Fichte, her insanın özgür olmak istediğini düşünmüştür. Bu, bireyin kendisi gibi özgür edimlerde bulunmak isteyen bireylerle kuşatılmış olduğunu gösterir. Bu durumdan çıkmayı düşünen insanlar, özgürlüklerinin karşılıklı olarak kısıtlanmasını kabul etmek durumundadırlar. Ancak bu kısıtlama, insanların özgürlüklerini kaybettikleri anlamına gelmemektedir. Toplum sözleşmesinin doğası gereği, gerçekte edimsel bakımdan olmasa da güç; sözleşmenin her insana tanıdığı eşit haklar bakımından, insanlar özgürlüklerini koruyabilecektir.

Toplumsal birlikteliği kuracak olan yönetici güç, insanları karşılıklı rızalarının sonucunda, özgürlükleriyle uyum içerisinde yaşamalarını sağlayacak bir düzeni gerçekleştirebilecek bir organizasyondur. Bu nedenle Fichte, devletin tüm üyelerinin ortak arzularını dile getiren bir bildirgeyle açıklanacak sivil toplum sözleşmesiyle temellendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Frommann, *Fichte-1962-2*: 432-434). Sözleşme insanların özgürlüğünü ortadan kaldırmak için değil onları kanun önünde eşit hale getirmek amacıyla yapılmaktadır (Toku, 2005: 270).

Hukuksal ilişkinin temel şartı da karşılıklı olarak özgürlüklerin sınırlandırılmasıdır. Başkalarının kabulüne dayanan özgürlük artık yalın bir özgürlük olmaktan çıkmış, nitelikli ve başkaları tarafından kabul edilmiş bir özgürlük haline gelmiştir. Özgürlük bir varlığın kendi özgürlüğünü başkasının özgürlüğünü mümkün kılmak için sınırlandırması hukuksal anlamda istenilen bir şeydir. Böyle bir hukuksal yasaya tabi olan biri özgürlüklerin karşılıklı sınırlandırmasını kabul etmiş demektir (Topakkaya, 2011: 34). Denilebilir ki bir devletin oluşumundaki en belirgin kavram özgürlüktür. Özgürlük devletin temelini oluşturur. Devleti asıl bağımsız eden de devleti egemen güç yapan da bağımsızlık anlamı kazandıran da özgürlük kavramıdır.

Fichte'de Özgürlük

Aynı zamanda özgürlük, iradenin ani bir sıçrayışı, açıklanamaz bir tercihtir (Topakkaya, 2011, Fichte: 34). Fichte'ye göre özgürlük iki farklı seçenek arasında tercih edebilmek değil kararlılık ve eylem demektir. Gerçek yaşamın başlayabilmesi için böyle kararlı ve eylemli bir özgürlük gereklidir (Öktem, 2006). Diyebiliriz ki özgürlük, her şeyden önce bir seçim olmalıdır. İnsanlar zorunlu olarak özgür olmazlar; ama doğuştan özgür olabilmeyi isteyen bir duyguya, güdüye sahip olabilirler. Hukuk içerisinde, hukukun sınırlarının genişliği ölçüsünde özgürdüler. Ama özgürlük sadece hukukun sınırları tarafından belirlenmeyebilir. Örneğin hukuk sizin neyi düşünüp-düşünemeyeceğinize karar vermez-veremez. Ama düşüncenin sonuçlarına göre bazı yaptırımlara gidebilir. Bu da düşüncenin eyleme dönüşmesine bağlıdır. Çünkü düşüncenin eyleme dönüşmesinde toplum, hukuk kuralları vb. unsurlar düşünceyi ve eylemleri sınırlandırmaktadır. Sınırsız özgürlük diye bir şey olamaz.

Doğa ve bulundurduğu her şey zorunlu kurallara tabiyken, sonsuz bir hareketlilik olan "Mutlak Ben" bu kurallara uymaz. Çünkü özgürdür. Ancak hareket ve icra zemini doğanın kendisi olduğundan tüm teşebbüslerini bu kuralları göz önünde tutarak hayata geçirecektir. Ayrıca onun özgür olması kuralsız olması demek değildir. Sadece kendi dışındaki etkenlerden etkilenmemesi, sadece kendi koyduğu kurallara uyması demektir. İnsanın asıl amacı hep özgür olmak, özgürce düşünmek ve özgürce eylemde bulunmaktır (Ceylan, 2002: 169-176).

Özgürlük fikri, özgür kişiler görmeye zorlar. Özgür varlıkların (canlı varlıkların) topluluğu, ruhların dünyasıdır. Fakat özgürlüğün bir başka insan tarafından sınırlandırılması da Ben'in kendini mutlak olarak vazetmek tehlikesini ortadan kaldırmaya yetmez. Bu ancak özgürlüğün daha geniş ve şimdi sadece sonucu etkileyen bir görüşte sınırlandırılmasına yaşamasıyla mümkün olur (Weischedel, 2001: 262). Özgürlük; tüm varlığın, tüm bilincin nihai zemini, ilk koşuludur (Çına, 2006: 214). Özgürlük öz etkinliğin duyusal tasarımıdır. Anlığımıza sahip olan kendimizin nesnenin belirlenmişliği ile karşıtlığı yoluyla, ikincisini kendimizle ilişkilendirdiğimiz sürece ortaya çıkar (Ateşoğlu, 2006: 282). Özgürlük kendi kendini sınırlama yetkisi verir (Fichte, 1974: 869). Özgürlük, ussallığın ırsal belirtisidir. Kendi de tüm sınırlamayı ortadan kaldırandır. Özgürlük Fichte'nin dizgesinin doruğudur (Kılıçaslan, 2006: 452).

Fichte'ye göre özgürlük, gerçekleştirilmesi gereken bir ödevdir. Her eylem bir özgürlüğü gerçekleştirme çabasıdır. İnsanın bir şeyler yapması, özgürlüğünü gerçekleştirme demektir. Çünkü yapmak, başlı başına bir özgürlük işidir. Yapmak demek; özgürlüğü kullanmak demektir, özgürlüğün gereğini yerine getirmek demektir. Ne türlü olursa olsun, bir şey yapabiliyor

muyum? Öyle ise özgürüm. Özgür olmasaydım hiçbir şey yapamazdım. Özgürlüğüm, bana dışarıdan verilmiş değildir. Özgürlüğümün yarasını ben kendi varlığımda taşıyorum. O, ancak benimle vardır. Ama öylesine vardır ancak eylemimle gerçekleşir. Yoksa özgürlük, kendi başına, durduğu yerde, eylemsiz hiçbir şey değildir. O, ancak eylemimle varlaşır. Özgürlüğüm zorunludur. Çünkü gerçekleştirilmesi gerekir, gerçekleştirilmekle varlaşacaktır. Onu gerçekleştirmek zorundayım, çünkü gerçekleştirmezsem ben de yokum demektir. Var olmam için yapmam gerekir. Bu, benim için kesin bir zorunluk'tur. Yapabilmem için de özgür olmam gerekir. Öyleyse özgürlüğümde benim için kesin bir zorunluk'tur. Ben gerçekleştirmek zorunda bulunduğum ödevimi (özgürlüğümü) gerçekleştiriyorum. Çünkü ben ancak bununla mümkün'üm (Dumont, 1992). Özgürlük hazır olarak verilmiş bir durum olmayıp gerçekleştirilecek bir ödevdir. Bu ödevi gerçekleştirmekle insan özgür olur, böylece de en iç belirlenimine uygun davranmış olur. Gerçekten özgür olmak için, eylemin dışarıda ki ereklerden vazgeçip kendisinin erek bilmesi gerekir; gerçek ahlâkî davranış, özgürlüğü özgürlük için istemektir (Gökberk,1996: 422). Özgürlük herkes bir şahsiyete sahip olması için özgür olmalıdır (Topakkaya, 2011: 291).

Birey kendi özgürlüğünü sadece yalın anlamda birey olarak değil, aynı zamanda bir devlet vatandaşı olarak da kullanmaktadır. Devlet bu anlamda bireyin özgürlüğünü garanti altına almakta, fakat aynı zamanda herkesin özgürlüğünü temin etmek için yasayla bireysel özgürlüğü kısıtlayabilmektedir. Özgürlüğün sürekli olması devlet sayesinde mümkündür. Devlet vatandaşlık bağına sahip olan birey devletle girmiş olduğu hukuksal ilişki sayesinde hem özgürlüğünü kazanmakta hem de diğer hemcinsinin özgürlüğünü tanımaktadır (Topakkaya, 2011: 34). Yasanın getirdiği hükümler ortadan kalktığında, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin özgürlüklerine saygı gösterip göstermeyecekleri belli değildir. Birey, rasyonel bir varlıktır ve rasyonel bir varlık olarak da akla uygun şekilde davranmanın, yani öbür bireylerin, özgürlüklerine saygı göstermenin herkes bakımından bir zorunluluk olduğunu kavrayacaktır. Ama bu rasyonel varlık olan insan, akıl dışı davranma özgürlüğünü de göz ardı etmemek gerekir. Ama akıl sahibi varlık akıldışı davranma hürriyetine de sahiptir (Tokatlı, 1980: 200). Bu bağlamda özgürlük kavramının anlamı en güzel yaşama hakkı ile kendini ifade eder. Çünkü yaşama hakkı devredilemez. Devletler de bireylerin yaşama hakkını hem yasal hem de toplumsal anlamda en iyi şekilde tahsis etmek zorundadır. Toplumda ortak yarar ilkesi hâkimdir. Özgürlük insanın kendi koyduğu yasalara yine kendisinin uymasıdır. Yani özgürlük insanın kendi kendini belirlemesidir. Özgürlük insan olmaktır. Özgürlükten vazgeçmek insan olma niteliğinden, insanlık haklarından,

Fichte'de Özgürlük

ödevlerinden vaz geçmesidir. İnsanın özgürlüğünü almak ahlaki anlamda da onun düşüncesini ortadan kaldırmaktır.

Herhangi bir şeye saygı duymak, Fichte; “kendine saygı duymayı uyandırır ve kendime saygı duymam, özgür bir birey olarak belirlenimimi gerçekleştirmeye beni çağırır” der (Özkan, 2006: 394). Denilebilir ki bu dengeleri sağlamak insanlara saygı ve hoşgörüyeye dayalı özgür bir ortam yalnızca kanunlar ile tahsis edilebilir. Birey kendisinin bir güç tarafından kontrol edildiğini bilirse bireyin kendisini kontrol etmesi daha kolay gerçekleşmektedir. Toplumsal özgürlük de ancak toplum içerisinde gerçekleşir ve anlam kazanır.

Her çeşit zor özgürlüğün eksilmesine yol açar. Öbür yandan da, “Nerede devletin yasası kendini özgür olarak gerçekleştiremiyorsa, orada zor ile gerçekleştirilmelidir” deniyor. Bunun istenmesiyle de, özgürlük ortadan kalkmış oluyor. Ona göre ‘gerçekten ahlâklı olan kimse hukuk ile devleti ve bunları gerektiren zoru da isteyecektir. Çünkü devletin yasası türdeşlerimizin özgürlüklerine saygı göstermemizi sağlar. Gerçekten ahlâklı olan bir' kimse elbette bu saygının gerçekleşmesini isteyecek, dolayısıyla da hakka aykırı olanı istemeyecektir. Bunu, bir zor yüzünden değil, ahlâkî özünden doğan bir inanış ve kanış ile isteyecektir. Bunun böyle olmasıyla da, özgür kişinin özgürlüğünden bir şey eksilmiş olmamaktadır, çünkü devletin yasasını isteyen, özgür kişinin kendisidir, işte zorun haklı olmasının kökü buradadır (Gökberk, 1996: 424).

Devletin amacı, özgür bireylerin temel haklarını sivil-politik sözleşme uyarınca korumaktır. Bu kişinin bedeniyle başlayan özgürlüğünün dışsal alanının dokunulmaz olduğu ve devletin kişisel özgürlüğe müdahale hakkının yalnızca diğerlerinin haklarını korumak zorunda olduğu kadarıyla genişleyebileceği anlamına gelir (Özkan, 2006: 378). Denilebilir ki Fichte insan özgürlüğüne de büyük önem vermektedir. İnsanı diğer varlıktan ayıran akıl olsa da asıl olanın insanın özgür olmasıdır. Özgür olmayan bir insanın hayvandan farkı kalmaz. Köle ve sömürge anlayışına baktığımızda bunu görmek mümkündür. İnsanı insan yapan asıl argüman onun özgürlüğüdür. Özgürlük argümanı uzun bir süreçtir. Ona ulaşmak ve kullanmak akıl ve meziyet ister.

Pozitif hukuk yakın ya da uzak anlamda hukuk kurallarıyla sınırlıdır. Burada keyfiliğe yer yoktur ve olamaz. Bu yasalar akıl ve irfan sahibi bütün herkes için bir zorunluluk olarak açığa çıkar (Topakkaya, 2011: 300). Bu bağlamda pozitif haklar bizzat devlet tarafından vatandaşlara sağlanan haklardır. Sosyal güvenlik hakkı ya da eğitim hakkından söz edildiğinde, bu hakların devlet tarafından vatandaşlara sağlanması anlaşılır. Pozitif haklar,

devlete bir takım görev ve sorumluluklar yükler. Pozitif hak olarak adlandırılan şeyler, mutlaka devletin birtakım edimler ifade etmesini ve somut önlemler almasını gerektirir. Pozitif hakların (ekonomik ve sosyal haklar) kapsamının genişlemesi devletin görev ve fonksiyonlarını arttırır. Tabii burada kendiliğinden bir problem ortaya çıkmaktadır. Devlet özgürlüklere ne kadar müdahale etmelidir? Bu sorunun da ayrıca tartışılması gerekir.

Pozitif yasaya dayanmayan ama kendini özgür varlıkların oluşturduğu tasavvur edilebilir herhangi bir topluluğun temeli olarak sunan "temel hakların" esasıdır. Temel haklar iki tanedir: Bedenin dokunulmazlığı ve dış dünyada özgürce eyleyebilme hakkıdır. Fichte, kişiler rasyonel olmayan varlıklarla değil, yalnızca diğer kişilerle hukuk ilişkisi içerisine girerler (Özkan, 1996: 371). Temel haklar sadece devletin varlığı sayesinde hukuki bir hal alır. Temel haklar devletten bağımsız olarak vardır fakat onların korunması için güç uygulanması sadece devletin varlığı sayesinde hukuki bir hal alır (Topakkaya, 2011: 86-86).

Fransız Devrimi'nin de kendisine temel olarak aldığı "insanın asli hakları" düşüncesi Fichte'nin devlet ve toplum kuramına sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanın doğuştan gelen, her türlü pozitif ve tarihi hukukun üstünde kalan ve bu nedenle hiçbir şekilde dokunulmaması gereken ilk hakları, doğal haklarıdır (Odabaşı, 2005: 23-26). 'Mutlak ben'in özgürlüğü akılla nitelenmiş olan bütün arasında paylaşılmıştır. İnsan, kendi benzerleriyle olan ilişkilerinde, kendi özgürlüğünü sınırlayan diğerlerinin özgürlüğüne saygı hisseder. Doğal hak, bu duyguya dayanır. Devletin amacı, bu hakkı korumak ve gerçekleştirmektir (Sena, 1974: 128). İnsanın her türlü anlaşma ve sözleşmenin üstünde kalan birtakım "doğal hakları" nahiç bir şekilde dokunulmamalıdır; bunlar çiğnenmeğe kalkılırsa o zaman bu haklara insanın özgürlüğüne saygı göstermeğe zorlayan bir gücün bulunması gerekecektir, işte zorlayıcı bir kuvvet olan devletin kökü buradadır (Gökberk, 1996: 423). Denilebilir ki doğal haklar, devletin vatandaşlarına bahsettiği haklar değildir. Bunlar insanın en "tabii" haklarıdır. Sosyal düzende insanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez ve devredilemez "doğal hakları"dır. Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, baskıya karşı direnme hakkı gibi doğal haklar, devletin bir siyasi kurum olarak henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde dahi var olmuştur. İnsanların doğal yaşama döneminden çıkmalarının ve siyasi toplumun egemenliği altına girmelerinin tek nedeni doğal hakların güvence altına alınmasıdır. Sosyal düzen, insan eylem ve davranışlarının sonucunda oluşur. İnsanın doğasını tanımadan ve anlamadan iyi bir sosyal düzen oluşturmak mümkün değildir. Diğer yandan, bireysellik bilinci zorunlu olarak bir diğer insanın bilinciyle var olacaktır.

Fichte’de Özgürlük

Bireyin varoluş koşulu budur (Frommann, *Fichte-1962-2*, ¼: 229). İnsan sadece diğer insanlar arasında bir insan haline gelmektedir. 120 Denilebilir ki birey toplumda en değerli ve temel varlıktır. Birey hiçbir kolektiviteye feda edilemez. Birey “somut” bir varlık, toplum ise “soyut” bir gerçektir. Birey, “toplumsal sözleşmeye” dayalı olarak oluşturulmuş olan devletin ve yasaların koyduğu emir ve talimatlara uymak durumundadır. Bu bireyin özgürlüğünün ortadan kalkması, onun köle durumuna getirildiği anlamına gelmez. İyi bir sosyal düzende insanın insan tarafından ve insanın devlet tarafından köle olarak kullanılması ve sömürülmesi kabul edilemez.

Fichte, her insanın özgür olmak istediğini düşünmüştür. Bu, bireyin kendisi gibi özgür edimlerde bulunmak isteyen bireylerle kuşatılmış olduğunu gösterir. Bu durumdan çıkmayı düşünen insanlar, özgürlüklerinin karşılıklı olarak kısıtlanmasını kabul etmek durumundadırlar. Ancak bu kısıtlama, insanların özgürlüklerini kaybettikleri anlamına gelmemekte, toplum sözleşmesinin doğası gereği, gerçekte edimsel bakımdan olmasa da güç; sözleşmenin her insana tanıdığı eşit haklar bakımından, insanlar özgürlüklerini koruyabileceklerdir. Toplumsal birlikteliği kuracak olan yönetici güç, insanları karşılıklı rızalarının sonucunda, özgürlükleriyle uyum içerisinde yaşamalarını sağlayacak bir düzeni gerçekleştirebilecek bir organizasyondur. Bu nedenle Fichte, devletin tüm üyelerinin ortak arzularını dile getiren bir bildirgeyle açıklanacak sivil toplum sözleşmesiyle temellendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Frommann, *Fichte-1962-2*, s. 432-434). Sözleşme insanların özgürlüğünü ortadan kaldırmak için değil, onları kanun önünde eşit hale getirmek amacıyla yapılmaktadır (Toku, 2005: 270).

Isaiah Berlin “Two Concepts of Liberty” adlı makalesinde özgürlük kavramını ikiye ayırdıktan sonra, pozitif özgürlüğün ana paradoksunu çözümler. Ona göre kişi, anlamlı seçeneğin var olduğunu kabul edip onu en hakiki özgürlük olarak tanımladığında, kendi dışındakilerin bu bilgiyi hâsıl olmadıklarını düşünür. Bir müddet sonra da onları özgürlüğe kavuşturmak adına, kendine onlar adına karar verme hakkı verir. Nasıl ki Platon yöneticilerin filozoflar olmasını gerektiğini söylüyorsa (çünkü hakikati bilen onlardır), hakikati bulduğunu sanan herkes bu duruma düşer. Berlin’e göre Sovyet Rusya statükosu, Alman faşizmi bu olgulara örnektir. Herhangi bir seçeneğin doğruluğu kabul edildiğinde ve bu doğruluk yayıldığında toplum her bireyinin “aslında” ne istediğini görmezden gelerek, “onun için en uygun olanı” zorlamaya başlar (Saydut, 2010).

Berlin’in bu söylemi olgulara dayanır ve gerçekten de tarihte hep böyle olmuştur. Ancak olgulara dayanan ve aklen ispat edilemeyen bu gerekçe herhangi bir şeyi reddetmeye yetmez. Çünkü Berlin’in söyledikleri

tarihte gerçekleşmiş olabilir, ancak her zaman böyle gerçekleşeceği iddiası yanıltıcıdır. Belki de böyle yapmayan insanlar veya toplumlar olmuştur ve biz bilmiyoruzdur, ya da gelecekte olacaktır. Totaliter rejimin kaynağı olarak gördüğü “pozitif özgürlük” her koşulda ve durumda totaliter rejimi sağlamaz. En azından sağladığına dair herhangi bir akli ispatımız yoktur. Yani “pozitif özgürlük her zaman totaliter rejim doğurur”, argümanı yanlıştır (Saydut, 2010)

Negatif özgürlükte ise tüm seçeneklerin ulaşılabilir ve seçilebilir olduğu durumdur. Negatif özgürlüğü anlatmaya çalışırken İsaiah Berlin, uzun bir koridor örneğini verir. Bu koridorda sonsuza kapı uzanmaktadır. Berlin’e göre bireyin ne kadar özgür olduğu, kaçını kullanıp kullanmadığından bağımsız olarak, kilitli olmayan kapılarla ilintilidir. Ne kadar çok açık kapı varsa, o kadar özgürdür. Yani seçip seçmememizden gayri olarak, ne kadar çok seçeneğimiz varsa o kadar özgürdür.

Fichte’nin ‘ben’e çizdiği ilk sınır; özgürlüğün kökeni nerede yatıyor? Eylemin sebebi ‘ben’de değilse o halde bu sebep nerede yatıyor? Fichte’yi bu özgürlüğün nerede yattığını araştırmaya sevk eder. ‘Özgürlüğün temelinde, zorunluluk yatar’ bu ne demek, Fichte bunu araştırıyor. Özgürlüğün içinde bir sınır, zorunluluk olmadığında, mutlaklığa erişti ve geri döndü. Fichte, ‘ben’in özgürlüğünü, onun mutlak olmamasında görür. Özgürlük, kendi kendini özgür kılmaz. Özgürlüğü yaratan bambaşka bir zorunluluk var. O da, Tanrı. Asıl mutlak olan Tanrı. İnsan, kendi özgürlüğünün mutlak olmadığına bilincine vardığında asıl mutlak olan Tanrı’yla ilişkiye girmiş olur. Mutlak ben’in yerini, mutlak Tanrı alır. Sadece Tanrı vardır. Onun dışında hiçbir şey yok. Fichte, kendi özgürlüğünün nerde yattığı sorusundan Tanrı’ya geliyor. İnsanı kendisi değil, Tanrı yaratır ve insan onunla iç içedir. Gerçi özgür ben’leri Tanrı yaratır ama Tanrı içinde yaşarlar. Tanrı içinde yaşamak, özgür olmaktır (Marcel, 2009)

Fichte özgürlük konusuna Kant’tan daha fazla önem vermiştir. ‘İnsanın Misyonu’ adlı eserinin bir yerinde “Ben, kendimin yaratıcıyım” demiştir (Ceylan, 2002: 169-176). Ayrıca aynı kitabında çok kere dile getirdiği ‘vicdanının sesi’ ifadesiyle, bireyin özgürce eylem ortaya koymakla görevli olduğunu vurgulamıştır. ‘Vicdanının sesine’ itaati, özgür olmakla açıklamıştır. Fichte’nin özgürlük anlayışı, varoluşçu filozofların ‘insan özgür olmaya mahkûmdur’ kuralıyla tamamen örtüşmektedir. Hatta bu anlayış, varoluşçu yaklaşımı öncelemiştir diyebiliriz. Ancak varoluşçulukta insanın dünyadaki varlığının ve özgürlüğünün bir amacı yokken ve hatta bir ‘hiçlik ve anlamsızlık’ iken Fichte’de böyle bir anlamsızlık söz konusu değildir (Ceylan, 2002: 169-176).

Fichte'de Özgürlük

Özgürlüğün kökü vicdandır. Bu sebepten biz özgürlüğümüzü keyfi olarak kullanamayız. Özgürlüğün kökünün de daha derin zorunluluk egemendir. Ölümlü olan ölmelidir ve onun mahiyetinin zorba gücünden hiçbir şey kurtaramaz. Ben, büsbütün yok edilmelidir. Bir kimse bu gerçek anlamda özgürlüğün mutlaklığından vazgeçerse o kimse kendi kendini meydana getiremediğini keşfeder. O, kendinin temelinde gerçekten mutlak olanı görür. Bu Tanrı'lıktır. Eğer insan en yüksek hürriyet sayesinde kendi hürriyetini ve bağımsızlığını feda ederse ve yitirirse o bir tek gerçek olan Tanrısal varlığın özgürlüğüne katılır. Mutlak Ben'in yerini Tanrı almaktadır. "Sadece Tanrı vardır, onun dışında hiçbir şey yoktur" diyebilmiştir ama insan kendi gücüyle hiçbir şey değildir, O, özünde ne ise Tanrı'nın dünyadaki bir varlığı ve vahyi olarak, odur" (Weischedel, 2001: 263)

Benliğimde, aynı zamanda, özgürlüğümün en yüce kanıtını da taşıyorum. Bu kanıt vicdan'dır. O, bütün eylemlerimi şaşmaz bir ölçüyle değerlendirir. Özgür olmasaydım, vicdan'ım olamazdı. Çünkü böylesine bir değer ölçüsüne göre değil, beni nasıl güdüyorlarsa öyle davranmak zorunda bulunacaktım. Fırtına'nın önüne katılan yaprağın vicdanı sızlamaz, götürülür, gitmek zorundadır, gideceği yolu özgür eylemiyle seçmemiştir. Bir ödevi yerine getirmekte değil, sadece güdülmekte, götürülmektedir. Benim ise şöyle ya da böyle davranışım her an vicdanımca ölçülmektedir. Vicdan'ım, beni överek ya da yererek, davranışlarımdaki özgürlüğü belirtir. Vicdan'ım, özgürlüğümün Bilinci'dir (Dumont, 1992).

Vicdanın oluşu, insanın kendisinde özgürlük yasasını taşıdığına en inandırıcı bir tanıktır. Vicdan özgürlüğümüzü bilmemizdir, özgürlüğümüzün bilincidir. Bu anlayışla Fichte, Kant'ın 'kategorik imperatif'ini şu kısa formül içinde toplar: "Vicdanına göre eyle" Fichte'de ise eyleme, bir eyleme olarak iyidir; çünkü eyleme, özgürlüğün etkinliğe geçmesi, insanın bu en iç belirleniminin gerçekleşmeğe başlaması demektir. Bundan dolayı da "kötü", etkinliğin eksikliği, eyleme yetersizliğidir, tembellik ve işsizliktir, "kötü" de özgürlüğün gerçekleşmesi engele çarpmıştır, artık durmuştur itilimler, insanı yalnız sürüklerler, bu yüzden onu edilgin yaparlar (Gökberk, 1996: 422). Özgürlük, bu her şahsın özgürlüklerinin, diğerlerinin özgürlüğünden özgür olmasında başka bir deyimle her ferdin özgürler arasındaki özgür durumunun ihlal olunmamasında tecelli eder. Bunun için cemiyetin her ferdi, dış özgürlüğünü iç özgürlük ile yani kendiliğini, kayıtlar (Abadan, 1954: 449-450). Fichte, kişisel özgürlük ve dokunulmazlık gibi bireysel haklar konusunda liberaldir (Özkan, 2006: 378).

Bu durumda, kendine özgür irade atfedene, kendini özgür olarak belirleyen "ben"nin diğerleri tarafından fark edilmesi, tanınması ancak "ben"nin bu diğerlerinin özgürlüğünü tanınması ile mümkündür. Burada

bireylerin birbirleri karşısına eşit bir istekle çıkmaları durumu söz konusudur. Ancak kendilerini özgür kişi sayıp ona göre davrandığımız kimselerden bize de özgür kişi muamelesi göstermelerini bekleyebiliriz. Bu nokta bizi özgürlüğün nasıl kısıtlanabileceği ya da nasıl sınırlanabileceği sorusuna getirir: Her bir bireyin özgürlüğü ne şekilde ve hangi yollarla sınırlandırılmalıdır ki çok sayı da birey karşılıklı özgürlük çerçevesinde bir arada yaşayabilsin ve böylelikle özgür ve eşit bireylerden oluşan özgür bir toplum mümkün olabilsin. İşte bu alan hukuk ve devletin alanının teşkil etmektedir (Odabaşı, 2005: 23-24).

“Ben” ancak doğal yönünü aşip öz belirlenimini göz önünde bulundurarak kendinden etkinliğe geçerse özgür olabilir ve ancak bu nitelikte olan bir eylem gerçektir, ahlâkîdir, yüksek bir değerdir. Doğa, ödevimiz için bir gereçtir. Fichte'nin sisteminin ağırlık merkezi ahlak öğretisi, ahlak öğretisinin ağırlık merkezi ise özgürlük sorunundadır. Fichte içinde özgürlük doğa yasasından başkadır, ondan üstün olan, ona karışabilen bir yasadır çünkü özgürlük daha derin bir temele dayanır, ‘ben’in etkin olan özüne daha yakındır. Ahlak yasası, özgürlüğün bir görünmesidir; ahlak yasasının formunu da, içeriğini de sağlayan özgürlüktür (Gökberk, 1996: 412-422).

Ahlakım da özgürlüğümün sonucudur. Özgür olmasaydım, ne türlü olursa olsun, herhangi bir ahlakım olamazdı. Özgürlüksüz davranışlar, ahlak dışı davranışlardır. Ahlakımı özgürlüğüm biçimlendirir. Ahlakım, ödevimin ürünüdür. Ödevim olmasaydı, ahlakım da olmazdı. Özgürlüğüm vicdanımda olduğu gibi ahlakımda da görülür. En Güçlü Ahlakım, özgürlüğümü özgürlüğüm için istememdir. Çünkü ancak böylelikle ödevimi yerine getirebilirim (Dumont, 1992).

Fichte için özgürlük hiçbir zaman sınırsız ve mutlak değildir. “Karşılıklı tanıma” ilkesi onun özgürlük ve hak tanımlarını, dolayısıyla da devlet kuramının temelini oluşturmaktadır. Fichte, özgür irade ve ahlaki sorumluluk sahibi varlıklar olarak insanlar aynı zamanda nasıl zaman ve mekânla sınırlı maddesel dünyanın birer nesnesi olarak düşünülebilir? Fichte ise özgürlüğün felsefesini yapabilmek için özgürlüğün gerçekliğinin ön kabulünün şart olduğunu söyleyerek başlar. Ona göre özgürlük “aklın bir gerçeği” olarak düşünülmelidir (Odabaşı, 2005; 23-26). İnsan eylemlerinde mutlak anlamda özgür olamaz çünkü insan sosyal bir varlık olduğundan toplumsal bir gereklilik olarak ortaya çıkan yasalara yani birey özgürlüğü bireyin devlet karşısındaki yükümlülüklerini yerine getirmesiyle doğrudan ilgilidir. Bu açıdan bireyin tek başına devlete karşı çıkmaya hakkı yoktur. Ancak halk toptan devlete karşı bir başkaldırı da bulunabilir.

Fichte'de Özgürlük

Denilebilir ki o zaman insan, türdeşlerinin hak, özgürlükleri karşısında kendi ve egemenlik isteklerini kendisinden, özgür olarak sınırlamayı bilecektir. Çünkü özgürlük bir olgu değildir. Gerektirici bir ödev, değerdir. Bu değeri gerçekleştirmekte, insan hayatının tek anlamı, biricik ereğidir. Özgürlüğü bu anlayışı ile Fichte büsbütün yeni olan bir şey söylemektedir; onun en büyük katkısı özgürlük sorununu en derinliklerine kadar vardırmasıdır. İnsanın bilgisi, eğitimi, kendini gerçekleştirmesi arttıkça özgürlüğü de artacaktır. Yani bir cahilin özgürlüğü ile bir âlim veya düşünürün özgürlüğü aynı olamaz. Tabii aslında hangisinin gerçek anlamda özgür olduğu felsefi anlamda tartışılabilir. Özgürlük sorumluluktur. Yaptığı eylemin sonuçlarına katlanmaktır. Eğer sorumlu değilseniz özgür de değilsiniz. Örneğin köleler, akıl hastaları, çocuklar özgür değillerdir. Çünkü davranışlarından sorumlu değillerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç itibariyle, Fichte'ye göre kendi felsefesi özgürlüğe dair ilk felsefedir ve bu felsefenin öncüsü Kant'tır (Topakkakya, 2011: 147). Fichte'de, sistemim, özgürlüğün ilk sistemidir. Onun sistemi başlangıcından sonuna kadar, özgürlük kavramının bir analizidir.

Fichte Alman idealist filozofların en önemli kişilerinden biridir. Felsefenin merkezinde ise özne/ben bulunur. İnsanın amacı ve anlamı özgürlüğünü gerçekleştirmektir. Her şey insanın düşünmesi etrafında şekillenir. İnsanı en büyük yapan edim de düşünmesidir. Bu edim hem onu farklılaştırmakta hem en üst seviyeye taşımaktadır. Düşünme özgürlüğün de ilk adımını oluşturur.

Ben kendi kendini oluşturur ve her şey akıl tarafından üretilmiştir. Özgürlük, Ben'i bir yere koyma açısından önemlidir. Özgürlüğü Ben'in eylemlerinde görür. Ona göre eylemde bulunan Ben özgürdür. Ahlak da özgürlüğün sonucudur. Özgür olmayan birey ahlaklı olamaz. Fichte'ye göre ödevi gerçekleştirdiği sürece birey özgürleşir. Özgürlük sorumluluğunu yerine getirmedi. Vicdanın sesinin dinleyen birey özgürdür. Ahlak ve doğa ilişkisini de özgürlüğü merkeze alarak açıklar. Devlet ve hukuk özgürlüğün teminatıdır. Devlet, bireyin özgürlüğünü güvence altına alarak korur. Fichte özgürlüğü toplum içerisinde düşünür çünkü tek başına özgürlüğün anlamı yoktur. Ben'in özgürlüğü, senin özgürlüğü ile sınırlıdır. Politik ve sosyal eşitlik insan özgürlüğünün koşullarındandır. Bunlar da toplumda düzeni sağlar. Özgürlük, devlet, hukuk, ahlak, doğa hakkında görüşlerinin temelinde özne yani öz-bilinç yer alır. Özgürlük düşüncede temel bulur, yasa ile düzenlenir, toplum hayatında anlam kazanır, ahlak kuralları yoğrulur, insan benliğinde şekillenir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1959). *Devlet Felsefesi-Seçilmiş Parçalar*. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ata, B. (2009). *Fichte'nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye'ye Yansımaları*, Pagem Yayınları, Ankara.
- Ateşoğlu, G. (2006). Fichte'nin Yaşamı ve Felsefesi. *Alman İdealizmi I Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu Batı Yayınları.
- Brezaeale D. (2001). *Johann Gottlieb Fichte, Stanford Eneycloppedia of Philosophy*. <http://palto.stanford.edu/entries/Johann-Fichte>.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ceylan, Y. (2002). Fichte'de Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın). *Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri*, Vadi Yayınları, 169-175
- Copleston, F. (1990). *Felsefe Tarihi: Çağdaş Felsefe Fichte'den Nietzsche'ye*, C.7, İdea Yayınları.
- Çuçen, A. (2000). *Felsefeye Giriş*, Asa Yayınevi, Bursa.
- Diemer, A. (1955). *Einleitung, Reden an die Deutsche Nation*, Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Kılıç, Tükel, Yeşim S. (2008). *Alman Ulusçuluğunun Dil Merkezli İnşası: Düşünsel Bir Model Olarak Alman Ulusçuluğuna Dışarıdan Bir Bakış*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dirlikyapan Özata J. (2006). Bilim İnsanın Belirlenimi Üzerine Bazı Dersler. *Alman İdealizmi I: Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara.
- Dumont, L. (1992). German Identity: Herder's Volkand Fichte's Nation. *Essays on Individualism: Modern Ideology in Anthropological Perspective*. The University of Chicago Press.
- Fichte, *Beitrag Zur Berichtigung Der Urteile Des Publikums Überdie Französische Revolution*, Hrsg. Von R. Schottsky, Hamburg 1973, s. XLIX, (Akt. Arslan Topakkaya), *Fichte*, Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Fichte, *Early Philosophical Writings*, (Haz. D. Breazeale), İthaca: Cornell University Pres 1988, s. 133-135, (Akt. K. H. Öktem), *Alman İdealizmi I: Fichte* (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara, 2006.
- Fichte, J. G. (1796/99-2006). *Transendental Felsefenin Temelleri (Wissenschaftslehre) Nova Methodo*. *Alman İdealizmi I: Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara.

Fichte'de Özgürlük

Fichte, J. G. (1798/2006). Evrenin Tanrısal Yönetimine İncancımızın Temeli Üzerine. *Alman İdealizmi I: Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara.

Fichte, *Sammliche Werke*, (Haz. İ. H. Fichte), (Çev. Kaan H. Öktem), Berlin de Gruyter 1970, *Alman İdealizmi I: Fichte* (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara, 2006.

Frommann, F. (1962/2005). *Fichte, Gesamtaugabe der Bayerischen Akademi der Wissenschaften*, (Haz. R. Lauth-H. Glliwitz), Stutgard Bad Constadt 1962, Cilt: 9, s. 241. (Bu eser iki farklı kaynaktan alınmıştır. Osman Nevras Unaner, *Fichte'nin Devlet Kuramı İçinde*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Frommann, F. (1962-2). J. G. Fichte, Beitragzur Berichtigung der Urtheiledes Publikums Überdie Franzözüchte Revolution. Cilt: 1, s. 298-315.

Gökberk, M. (1996). *Felsefe Tarihi*. Remzi Yayınları.

Gündoğan, A. O. (2010). *Felsefeye Giriş*. Dem Yayınları.

Habermas, J. (2009). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, (Çev. Mustafa Tüzel). Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*. Remzi Yayınları, Ankara.

Kılıçaslan, E. A. (2006). Fichte (Felsefe Tarihi Üzerine Dersler). *Alman İdealizmi I: Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara.

Marcel, G. (2009). *J.G. Fichte*. Erişim Tarihi: 03.06.2009.

Odabaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. Leyla ile Mecnun Yayıncılık.

Öktem, K. H. (2006). Siyasal Tarih ile Felsefenin Kesişim Noktası: Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevler. *Alman İdealizmi I Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.), Doğu-Batı Yayınları.

Özkan, K. (2006). Fichte'nin Hukuk ve Etik Felsefesi. *Alman İdealizmi I: Fichte*, (Haz. Kılıçaslan, E. A. - Ateşoğlu, G.). Doğu-Batı Yayınları-16, Felsefe Dizisi: 3, Ankara.

Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitaplar.

Saydut, A. (2009). 'Seçenek mi Seçebilmek mi? Özgürlük Nedir?', Erişim Tarihi: 30.10.2009. eminsaydut@sanatlog.com

Sena C. (1974). *Filozoflar Ansiklopedisi*, Remzi Yayınları, Ankara.

Tokatlı, A. (1980). *Tarih Boyunca Politika*, Hür Yayınları.

Toku, N. (2005). *Siyaset Felsefesine Giriş*. Kaktüs Yayınları.

Topakkaya, A. (2011). *Fichte*. Say Yayınevi.

Unaner, O. N. (2005). *J. G. Fichte'nin Devlet Kuramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Warburton N. (2010). *Freedom*, Routledge, London 2001, s. 29, (Akt. Emin Saydut, *Seçenekli mi Seçilmek mi? Özgürlük nedir?*, Erişim Tarih: 13. 08. 2010. eminsaydut@sanatlog.com)

Weischedel, W. (2001). *Felsefenin Arka Merdivenleri*, (Çev. Umran, Sedat), İz Yayınları.